

Válságban a közgazdaságtan? – Tanulmányok az európai politikai gazdaságtan területéről

[László Csaba: *Crisis in Economics? – Studies in European Political Economy*, Akadémiai Kiadó, 2009., 223 p., Budapest, ISBN: 978 963 05 86 61 0]

Paár Dávid¹

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Sopron

Jelenkorunk gazdasági válságának számos magyarázata született az utóbbi időben. Legfrissebb, angol nyelvű könyvében Csaba László is arra tesz kísérletet, hogy megfjtse, mi okozhatta a jelenlegi helyzet kialakulását. A szerző alapvetően két szemszögből vizsgálódik. Egyrészt felveti, hogy a közgazdaságtan, mint tudományág válságban van, másrészt a könyv jelentős részében nagyító alá veszi az Európai Unió jelenlegi állapotát, különös tekintettel az utóbbi években csatlakozott új tagállamok pozíciójára. A könyv tulajdonképpen tanulmánykötet a szerző korábbi munkáiból, melyek mind az említett témakör köré csoportosultak, és amelyek egységes szerkezetben, jól felépítve kerültek összefűzésre.

A könyv négy nagy részre tagolható, összesen kilenc fejezetből áll. Az első nagyobb részben a közgazdaságtannal, mint tudományággal foglalkozik, annak megújítási igényét fogalmazza meg. A második nagyobb részben azon európai országokkal foglalkozik, amelyek az utóbbi években csatlakoztak az EU-hoz, és amelyek a rendszerváltás folyamatát különböző módon vitték véghez és különböző problémákkal kellett és kell, hogy megküzdjenek. A harmadik nagyobb részben az Európai Unió jelenlegi állapotával, aktuális problémáival foglalkozik, az europaizáció folyamatát tekinti át. A negyedik nagyobb, utolsó részben ismét visszatér az elméleti közgazdaságtan területére, és egyfajta összegzésként a fenntartható fejlődés jegyében fogalmaz meg javaslatokat.

A „Tiszta elmélet” című első rész egyfajta bevezetéssel (I. fejezet) kezdődik, melyben a szerző a közgazdasági gondolkodás amerikanizálódásáról beszél, az aktuális mainstream irányzat alkalmazhatóságáról és relevanciájáról értekezik. Egyfajta kopernikuszi fordulat megtételét sürgeti a közgazdaságtudomány területén. Bírálja azt az uralkodó felfogást, hogy minden tudományosság alapja a közgazdaságtanban az ökonometriai és gazdaságmatematikai elemzési eszközök alkalmazása, emellett problémásnak tekinti, hogy a

¹ paardavid@ktk.nyme.hu

Válságban a közgazdaságtan? Tanulmányok az európai politikai gazdaságtan területéről

legelismertebb amerikai közgazdasági folyóiratok publikáció-válogatási elvei igen szubjektívek, és sok esetben nem kaphatnak emiatt megfelelő nyilvánosságot a mainstream irányzattól eltérő gondolkodású szerzők cikkei, ezzel pedig nehezen nyerhetnek teret új szemléletmódok. Megfogalmazza a könyv célját is, amennyiben a klasszikus és mértékadó közgazdasági elméleti irányvonalat kívánja erősíteni, az EU számára új perspektívák felvetését szorgalmazza olyan módon, hogy mondanivalója a szociológia, a politikatudományok, a nemzetközi kapcsolatok és a gazdasági elemzés szakembereinek is hasznos legyen.

A „Válságban a közgazdaságtan?” című II. fejezetben kezdésként a „számítógépesített közgazdaságtan” trenddé válását bírálja, mivel annak alkalmazhatósága és relevanciája erősen megkérdőjelezhető. Bírálja a kizárólag matematikai eszközökkel operáló elemzéseket és szerzőket, ebből kifolyólag a mainstream közgazdasági irányzatot is, amely jelenleg nem képes teret nyitni a más tudományterületeken – ökológia, pszichológia stb. – elért és egyébként a közgazdaságtan területén is alkalmazható eredményeknek. A jelenlegi technicista ortodoxia térnyerésének folyamatát mutatja be, valamint a heterodoxia háttérbe szorulását azzal magyarázza, hogy utóbbi nem volt képes intézményesülni olyan módon, mint előbbi. Tételelesen indokolja, hogy a közgazdaságtan jelenlegi fő csapásvonala miért nem tartható fenn hosszú távon.

Az „Átmenetet követő időszak változásainak elméletei a régi és az új Európában” című második nagyobb részben a III. fejezetben az átmenet versus spontán zűrzavar kérdését feszegeti. A fejezet célja a poszt-kommunista országok fejlődési pályáinak bemutatása, különösen az átmenet második évtizedére fókuszálva. Kísérletet tesz annak meghatározására, hogy melyek a kérdéses országok közötti különbségek és egyezőségek, illetve ezek kialakulásának okai – erre kétféle elemzési keretet is bemutat. A szerző megállapítja, hogy a szovjet éra utóhatása ma már egyre kevésbé meghatározó a fejlődési pályák alakulásában, az eddig tradicionálisan együtt kezelt országok további együttes kezelését pedig nem tartja célszerűnek, sőt az állami redistribúció mértéke alapján négy csoportba sorolja a poszt-kommunista országokat, amelyek fejlődési útjai ezen elemzési szempont mentén jobban megérthetővé válnak. A négy csoport jellemzőit részletesen ki is fejt, továbbá több fontos következtetésre is jut. Ezek szerint ezen országokban a politikai és gazdasági racionalitás konfliktusba került; a tervezett és megvalósult fejlődési pályák között jelentős eltérések vannak; a közbeszéd jelenlegi formájában maga is a krízis egyik generáló eleme; a politika érdekcsoportok versengésévé vált, ahelyett, hogy hosszú távú célok mentén orientálódna; továbbá a vizsgált országok várhatóan a jövőben is eltérő fejlődési pályákon fognak mozogni.

A IV. fejezetben a közép-európai új típusú makrogazdasági populizmus okairól és konzekvenciáiról nyilvánít véleményt Csaba László. Megpróbálja az

EU 2004-es bővítését követően az új tagországok esetében bekövetkező makrogazdasági kisiklást és az intézményi stagnálást megmagyarázni. Meglepő módon ezen országokban hiányzik a fejlődés fenntarthatósága és magyarázatra szorul a folytatólagos konvergencia hiánya. Összeszedi azon okokat, amelyek ahhoz vezettek, hogy a várt piaci reformok elmaradtak és a populista politikai gyakorlat vált uralkodóvá. Ezek eredménye pedig nem lehetett más, mint az intézményi reformok megrekedése, a makrogazdasági politika sodródása, az eurózónához való csatlakozás elmaradása és a hosszú távú növekedés lehetőségének elszalasztása. Részletező elemzését Magyarországgal kezdi, amely jó példával előjáró országból hátul kullogóvá vált, az oly gyakran hangoztatott reformok elmaradása, a status quo konzerválása, a politikai élet szereplőibe vetett bizalom hanyatlása és a politikusi rövidlátás miatt. A magyar politika halogató magatartása csökkenő hatékonyságot, túlzott újraelosztást és a külső adósságállomány robbanásszerű növekedését hozta magával. Emellett olyan kulcsterületek maradtak el a kívánatos fejlődési ütemtől, mint a K+F vagy a munkaerőpiac. A csehek esetét elemezve megállapítja a szerző, hogy a szükséges nagyobb reformok náluk is elmaradtak, még ha kisebb korrekciók történtek is. Bár sikeresnek minősíthető megfontolt liberális stratégiájuk, de az igazán hosszú távú célok hiánya is szembeűnő – mint a költségvetés fenntarthatósága és az euró bevezetése iránti elkötelezettség. A lengyel gazdasági növekedés azért nem nevezhető egyértelmű sikertörténetnek, mert a folyamatos politikai csatározások közepette a versenyképesség növeléséről elterelődött a figyelem. A szlovák példa ugyanakkor sikersztorinak értékelhető, mivel a végrehajtott reformok széleskörű összefogással jöttek létre, az ország vezetése gyorsan magáévá tette az europaizációs követelményeket. Ugyanakkor a populizmus megjelenése itt is tetten érhető, mivel a korábban sikeresen megvalósított reformok egy részét szépen lassan kezdik visszafordítani. Ennek ellenére valószínűsíthetően sokáig Szlovákia lesz az egyetlen poszt-kommunista ország, amely csatlakozni tudott az EMU-hoz. Tovább folytatva a sort kifejti, hogy a Baltikum országai egyfelől komoly eredményeket értek el a leomló Szovjetunió romjain, ugyanakkor számos problémát a szőnyeg alá söpörtek, amely jelenleg a fenntarthatatlanság jeleit eredményezi. Végső konklúzióként a szerző megfogalmazza, hogy melyek a makrogazdasági kisiklások általános okai – pl. a szélsőséges és gazdaságilag irracionális politikai cselekvések, a kormányzatok hitelromlása, az átláthatóság hiánya. Továbbá kettéválasztja a régi típusú – Magyarországra jellemző – és az új típusú – a többi poszt-kommunista országra jellemző – makrogazdasági populizmust.

A harmadik nagy rész az „Europaizáció elméletei” címet viseli és az Unió egészével foglalkozik. Ezen belül elsőként az V. fejezetben felveti a túlságosan korai uniós bővítés kérdését. Felmerül a kérdés, hogy van-e összefüggés az EU-csatlakozás és az elmaradó, illetve lelassuló reformok között, avagy ez pusztán egybeesés az újonnan csatlakozó országok esetében. Az EU fejlődésében

Válságban a közgazdaságtan? Tanulmányok az európai politikai gazdaságtan területéről

bekövetkező stagnálás okait veszi górcső alá, továbbá a magyar gazdasági kisiklás példáját hozza, mint az egész EU számára intő jelként szolgáló esetet. A fejezet további részeiben az EU-s transferek struktúráját és a regionalizálódás témakörét járja körül a szerző. Végül – a túl korai bővítés kérdésének részletesebb megvizsgálása céljából – a leendő új tagok Monetáris Unióhoz történő csatlakozásának elmaradását elemzi, melynek oka a már többször emlegetett strukturális és intézményi reformok elmaradása, ebből kifolyólag a szükséges csatlakozási követelmények teljesítésének hiánya. Ezen reformok hiányát pedig a nem gazdasági természetű reformok meghozatala nem tudta kompenzálni. A szerző jóslata szerint az EMU-hoz való csatlakozás kritériumainak teljesítése még jó ideig el fog tartani.

A VI. fejezetben – mely „Az EU állapota: felülvizsgálat vagy a problémák padló alá söprése?” címet viseli – a szerző megkísérli felvázolni, hogy hogyan keveredhet ki az EU a jelenlegi intézményi és politikai stagnálásból. Kritikát fogalmaz meg, mely szerint utoljára a Nizzai Szerződés volt az, amely igazán hosszú távú és előremutató lépéseket, célokat fogalmazott meg az EU jövőjét illetően (ezt jelzi az EU alkotmányának két alapító tagországban történő 2005-ös elutasítása is). Az alkotmány kérdését vizsgálva megállapítja, hogy annak kudarca arra vezethető vissza, hogy az átlagos európai választópolgár és a bürokratikus elitek által megfogalmazott igények mennyire eltérőek egymástól. A növekvő euro-szkepticizmus okaként említi azt a hitelesnek aligha mondható politikát, amelyet az EU vezető országai mutattak azzal, hogy a Stabilitási és Növekedési Paktumban megfogalmazott előírásokat nem tartották be, és ez ráadásul szankciók nélkül maradt. További okként említi, hogy az EU az önmaga számára adott „házi feladatokat” nem volt képes megoldani, mint például a keleti bővítéssel kapcsolatos kiadások reformjai vagy a döntéshozatali mechanizmusok újragondolása. Az EU válságos állapotának természetét tovább kutatva részletesen elemez olyan problémaköröket, mint az egységes fizetőeszköz kérdése, a Lisszaboni Stratégia, az Unió versenyképessége. A fejezet végén a „Sokszínűség, stagnálás vagy konszolidálás?” című alfejezetben megállapítja, hogy úgy tűnik, az EU-ban egymás mellett működő különböző gazdasági rendszerek nehezen nyitnak teret az egységesítésnek és különösen a neoliberais ortodoxiának. Az 1997-2008-as időszakban nem tudtak teret nyerni azok az ösztönzők, amelyek az Unió szorosabbra fűzését voltak hivatottak támogatni, valamint a vártnál kisebb volt az a közös nevező a tagországok esetében, amely pedig elengedhetetlen a fenntartható fejlődés lendületének újra fokozásához és az integráció további elmélyítéséhez. Végül az északi, a keleti és a déli országokkal történő bővítési folyamatok összehasonlítására kerít sort.

A könyv VII. fejezetében – mely „Az EU jövője: a magas és az alacsony szintű politika között” címet viseli – megoldást próbál keresni arra, hogy hogyan tudna az EU felülkerekedni a jelenlegi institutionális káoszon és

„politikai paralízisen”. A megoldást egy olyan politikai irányváltásban látja, amely a versenyképességre, a környezeti fenntarthatóságra, a jogi szabályozásra, az országok belső ügyeinek megoldására és a közös kül- és biztonságpolitikai kérdésekre fókuszál. A szerző a nagyra nőtt EU jövőjét borúsnak látja, mivel olyan korábban tradicionálisnak számító értékek, mint az idealizmus, a béke iránti elkötelezettség, a jövő generációk ügye már nem meghatározói a közösségi politikának, emellett az Unió vezetői eltávolodtak a lakosság tényleges problémáinak megoldásától. A fejezetben ismét visszatér a Lisszaboni Szerződéshez, amellyel szemben komoly kritikát fogalmaz meg, hiányosságait tárja fel. Ezt követően egyes szakpolitikák területét kezdi el behatóbban vizsgálni, elsősorban a 2014-2020-as időszakra vonatkozó jövőben szükséges intézkedések fényében. Az EU jövőjét taglalva – nyilván személyes érintettsége miatt is – ismét a magyar példához nyúl vissza, megpróbálja felmérni, hogy vajon Magyarország örökös vesztesnek tekinthető-e, amely nem tudja kihasználni az EU csatlakozásban rejlő veszélyeket sem. A jövőbeli változtatás reményében igyekszik az EU működésével kapcsolatban felmerülő tévhiteket eloszlatni a „Tévedések vígjátéka?” című alfejezetben. Végül a fejezet lezárásaként a jelenlegi állapotból kiindulva a jövőben megvalósuló, lehetséges kimeneteket vesz számba és értékeli.

A „Gazdasági átalakulás és az europaizáció folyamata” című VIII. fejezetben elsőként a konstitucionalizmus gazdaságra való hatását elemzi, továbbá a magyar alkotmány gazdasági szempontú vizsgálatát végzi el. Ezt követően az europaizáció folyamatát értékeli az új tagországok esetében, amelyet egyszerűen csak túlértékelt ígéretként minősít. Több oldalról megközelítve jellemzi az új tagországok helyét a folyamatban, így kitér a monetáris politika, a fiskális politika, a jogharmonizáció és más szakpolitikák területére is.

A könyv befejező, negyedik része – mely a „Fenntartható gazdasági növekedés és prosperitás irányába” címet kapta – egyben a könyv IX. fejezete is, „A mindenkire kiterjedő gazdasági növekedés feltételei címmel”. A fejezet célja a jelenkori gazdasági válságra és annak kihívásaira általános válaszok megfogalmazása, a mindenkire kiterjesztett gazdasági növekedés elméletét pedig európai kontextusban igyekszik értelmezni. A fenntartható fejlődés által támasztott kihívásokat taglalja – mint az erőforrások kérdése, az autoriter kormányzás csapdája, a kisvállalati szektor és az oktatás –, ezek alapján igyekszik jövőbe mutató ajánlásokat tenni. Ezt követően tanulsgként megállapítja, hogy egy vagy akár két kormányzati cikluson is átívelő, egy irányba mutató, folyamatos reformokra és irányukba nagyfokú elkötelezettségre van szükség, amelynek alapfeltétele a széleskörű társadalmi konszenzus. Felveti, hogy a fenntartható fejlődéshez szükséges reformok véghezvitelében elengedhetetlen az árstabilitás megteremtése, elkerülendő az EU szerepének túl- és alulbecslése, a makroökonómiai populizmus megszüntetése, a decentralizáció

*Válságban a közgazdaságtan? Tanulmányok az európai politikai
gazdaságtan területéről*

térnyerése, valamint a közösségi döntésekben való részvétel reprezentativitásának növelése. Ehhez kapcsolódva megfogalmazza a szerinte jó kormányzati tevékenységhez szükséges prioritásokat.

Csaba László könyve mindenféleképpen azon elemzések közé tartozik, amelyek számos tanulsággal szolgálnak az olvasó számára, mind elméleti, mind gyakorlati szempontból közelítve a jelen gazdasági válságához. Az egyes fejezetek széles irodalmi feldolgozásra épülve, integráló jellegű olvasmányt eredményeznek, amely mindenféleképpen hasznos és előremutató a jövő közgazdaságtana szempontjából. Jobbító szándékú kritikai észrevételei az olvasók széles tábora számára jelentenek megfontolásra érdemes mondanivalót, így mindenki számára bátran ajánlható, aki hajlandó megbirkózni az olykor kissé bonyolult, de mindenképpen logikus gondolatmenettel.